

Samen ontwerpen, groter draagvlak

Winneweer en Wittewierum: twee karakteristieke dorpjes in Noord-Groningen. Ieder op hun eigen manier hebben ze iets bijzonders dat herinnert aan het leven in voorbije eeuwen langs de oude zeearm de Fivel. Beide dorpjes kunnen een economische impuls goed gebruiken. De Provincie Groningen en LancewadPlan nodigden de inwoners eind 2005-begin 2006 uit om samen met experts plannen te ontwerpen. Het resultaat: twee inrichtingsplannen die gedragen worden door de bevolking. Nu de financiering nog.

Wat eraan vooraf ging

In 2005 kwam er een Landschapsontwikkelingsplan (LOP) tot stand in Noord-Groningen. De provincie Groningen, acht gemeentes, de Regioraad en een Waterschap lieten dit samen opstellen door landschapsarchitecten van Bosch Slabbers in samenwerking met ingenieursadviesbureau Arcadis. Het plan biedt belangrijke aanknopingspunten om gebieden in het noorden van Groningen verder te ontwikkelen.

Eén gebied is het landschap rondom de zeearm de Fivel. Een landschapsplan schetst de kansen om de Fivel met haar vele gezichten beter herkenbaar te maken in het landschap, zodat de beleving toeneemt. Langs de Fivel liggen de karakteristieke dorpen Winneweer en Wittewierum, die een nieuwe impuls goed kunnen gebruiken.

Eind 2005 was het de bedoeling dat de bewoners en belangengroeperingen samen met experts een nieuw inrichtingsplan gingen maken onder begeleiding van de landschapsarchitecten. Daarbij ging het in Winneweer vooral om het bijzondere fabrieksterrein aan de rivier. In Wittewierum ging het om het terrein rondom het oude klooster waar de monniken in de dertiende eeuw hun intrek hadden. Beide dorpen liggen in de gemeente Ten Boer.

Uitdaging

De uitdaging was: hoe kunnen we de beide dorpen interessanter maken voor recreatie én voor de natuur, en daarmee tegelijkertijd de eigen identiteit versterken? Daar werden drie bijeenkomsten aan gewijd. Op 5 november 2005 organiseerde LancewadPlan samen met de Groninger welstandsstichting Libau een excursie door het stroomgebied van de Fivel. Op 24 november en op 19 januari 2006 werden er in het gemeentehuis in Ten Boer twee 'ontwerpateliers' gehouden.

Doel van de bijeenkomsten

De gezamenlijke excursie en de ontwerpateliers waren er van begin tot eind op gericht dat de deelnemers vanuit verschillende invalshoeken met elkaar in dialoog gingen om tot gezamenlijke inzichten te komen. Deze aanpak moest leiden tot een ontwerp voor Winneweer en Wittewierum dat gedragen wordt door de deelnemers. Op basis daarvan zou later een projectbeschrijving worden gemaakt voor de uitvoering. In april 2006 werd in elk dorp een informatieavond georganiseerd om de resultaten te presenteren aan de bewoners.

Deelnemers

Het gezelschap genodigden was zeer divers. Er waren mensen van agrarisch natuurbeheer, de Land- en Tuinbouworganisatie LTO, Dorpsbelang Winneweer en Wittewierum, recreatieondernemers, landschapsbeheer, historische verenigingen, natuurbescherming, de milieufederatie, monumentenzorg, de stichting Nationaal Contact Monumenten (NCM). Er waren mensen van het projectbureau Belvedere, de Rijksdienst Oudheidkundig Bodemonderzoek, het waterschap, het Ministerie van Landbouw, de provincies Groningen, Friesland en Noord-Holland en de gemeenten Appingedam, Eemsum, Loppersum en Ten Boer.

Wat opviel was dat er veel belangengroeperingen waren, en relatief weinig bewoners. Ook tijdens het ontwerpatelier waren er bijna geen bewoners. Er was één boer, en die moest halverwege weg. De vraag is dus of het geluid van bewoners wel voldoende is meegenomen. Daarom werden later nog aparte bijeenkomsten belegd voor bewoners.

Excursie naar de Fivelboezem

"Je kunt hier de zon onder zien gaan. Alsof je aan zee staat."

5 november 2005, half elf 's morgens. Meer dan tachtig bewoners en ambtenaren zijn uitgenodigd om naar Ten Boer te komen. Van hieruit vertrekken de genodigden per bus om met eigen ogen de karakteristieke sporen van de Fivel te herkennen in het landschap. Welke kansen liggen hier voor ontwikkeling van de streek? Een impressie.

"Ik heb goud in handen!" is de reactie van burgemeester Pot van de gemeente Ten Boer als zij het eerste exemplaar overhandigd krijgt van De Fivel. De aantrekkelijke brochure toont de vele verschijningsvormen van de oude zeearm de Fivel en de kansen om die beter zichtbaar te maken in het landschap. De excursiedeelnemers weten het zo net nog niet. Met een historische kaart onder de arm stappen ze de bus in om zich een mening te vormen. Op de kaart is goed te zien hoe de Fivel zich in de middeleeuwen door het noorden van Groningen kronkelde.

We rijden onder een lichtgrijze bewolkte hemel over een slingerend weggetje, dat ooit de bedding van de Fivel was. Links en rechts vooral horizon en glimmende klei. In de bus filosoferen we wat belangrijk is. Nieuwe wegen zouden ze eigenlijk allemaal moeten aanleggen over oude structuren. Dan geniet je meer van het landschap, zeker als je er kennis van hebt. En productiebosjes zijn vreselijk, daar zijn we het over eens. Ze halen het zicht weg op de kustlijn, op wierden, dorpen, kerktorens, monumentale dorpsgezichten. Echt aantrekkelijk zijn ze ook niet.

Met andere ogen

"We moeten het open karakter van het landschap zien te behouden" betoogt Dita Kruizinga, voorzitter van dorpsvereniging Wittewierum. "Groningen straalt ruimte en rust uit, mensen kiezen ervoor om hier te wonen." Betty Lambeck van Schathuis Wijtwerder Heerd vertelt hoe het haar gasten vergaat, die als recreanten een paar dagen in Oosterwijtwerd doorbrengen: "De eerste dag lijkt het of ze op een grote kale, winderige vlakte zijn beland. Maar mensen willen wel iets nieuws ontdekken. Als ik ze wijs op oude landschapselementen gaan ze er met andere ogen naar kijken. Ze komen ook tot rust, na twee dagen zijn het heel andere mensen geworden. Dan gaan ze terug naar huis, vertellen erover aan anderen en komen weer terug. Het is echt een geheimtip hier." Agrarisch ondernemer Piet Glas is het daarmee eens. "Je kunt hier de zon onder zien gaan. Alsof je aan zee staat."

Wat is er nog over van het kustlandschap van voor de jaartelling? Af en toe wijst iemand vanuit de bus op glooiingen langs de weg: oude woonsteeën of vluchtheuvels voor het vee. Leermens, Eenum hoogte. Veel wierden zijn eind 19e eeuw tot aan de Tweede Wereldoorlog afgegraven, het was vruchtbare grond. Moeten die wierden worden opgevuld? Aukje Mennes van de Rijksdienst voor oudheidkundig Bodemonderzoek: "Asjeblijft niet! De afgraving hoort nu helemaal bij de geschiedenis van het dorp, daar is sinds jaar en dag de

ijsbaan. Mensen hebben er een band mee zoals het nu is." Maar weemoedig voegt ze daaraan toe: "Als je echt een mooie wierde wilt zien... in Oost-Friesland zijn de wierden nog intact."

Riet aanplanten

Een balans vinden tussen oud en nieuw, dat is de uitdaging volgens Bram Prins. Hij probeert zijn melkveehouderij op een creatieve manier duurzaam te maken, bijvoorbeeld door bewoners een koe te laten adopteren die ze dan in het weekend komen verzorgen. Hij onderzoekt ook of het biogas van zijn koeien een deel van het dorp kan verwarmen. Volgens Prins kunnen boeren best zelf praktische maatregelen nemen om te zorgen dat landbouw niet 'geaccepteerd', maar zelfs 'gewenst' is. Bijvoorbeeld door de gemeente stukken oever aan te bieden om riet aan te planten. Met riet kan de meanderende loop van de Fivel eenvoudig gemarkeerd worden.

Landschapsbeheer door boeren, dat is volgens Hans Eilert van Landschapsbeheer Groningen inderdaad dé kans. Met stroken bloemrijk grasland tussen akkerbouw maak je op een speelse manier de oude verlande stukken Fivel zichtbaar. Of met banen gras dat langer is dan het omringende gras. Maar daarvoor moeten boeren wel gecompenseerd worden. Wie betaalt dat?

Oprit onder water

Boer Edwin Hoekzema is er niet gerust op, misschien ook wel door persoonlijke ervaringen. De bedrijven van zijn grootouders en ouders moesten al wijken voor uitbreiding van de stad Groningen, nu lijkt zijn eigen bedrijf ook te moeten wijken. Toen hij deze boerderij 16 jaar geleden kocht vroeg hij voor de zekerheid aan de landinrichtingscommissie wat er met de Fivel zou gebeuren. Niets, was het antwoord. Maar de oprit naar zijn boerderij meandert, dit is de oude bedding van de Fivel. Als de eerste plannen door waren gegaan had zijn oprit nu onder water gestaan.

Als hij zijn zorgen aankaart op vergaderingen van de LTO ziet hij alleen een handjevol terneergeslagen boeren die een houding hebben van "ik kan er toch niets tegen doen".

Hoekzema: "Boeren moeten zorgen dat ze de kop boven water houden, veel boeren komen het erf niet meer af. Er wordt veel te gemakkelijk gepraat over het land van boeren. Dat beklemt mij. Het gaat over mijn grond. Er wordt een claim gelegd op land dat wij duur betaald hebben. Rietkragen? Wij hebben elk grassprietje nodig. Ik verbaas me erover dat er zo theoretisch over gepraat wordt. Men lijkt zich niet eens af te vragen: "Hoe krijgen we die boeren mee."

Ondernemer

Akkerbouwer Piet Glas herkent dat gevoel wel. Hij is verknocht aan zijn land, dat hij zijn trots noemt en tegelijk zijn ergernis. "De grond is productief, maar zwaar. Moeilijk te ploegen. De 'boordgronden' van de Fivel staan erom bekend dat ze zwaar te bewerken zijn. Maar je hebt ze in soorten, in de namen zit de geschiedenis verborgen en dat is het mooie. De hoge zes (zes grazen groot), de Lege drij, de Lange vaar, de Tip zöven, de Fiskeni." Hij vertelt hoe het land destijds in korte tijd is ingepolderd door de kloosterlingen, hoe bijzonder dat eigenlijk is.

Maar hij heeft zo zijn zorgen. Moet de Fivelboezem als natuurgebied ontwikkeld worden?

Moeten de percelen dan weer kleiner worden, zodat je er niet met moderne landbouwmachines op kunt, moet er aan waterberging gedaan worden? De boeren in dit gebied hebben gekozen voor veeteelt en akkerbouw. Hun ondernemingsplannen zijn er misschien op gebouwd om 40 jaar koeien te melken en 20 jaar pootaardappelen te verbouwen. Dan past het hen slecht als er natuurclaims gelegd worden. Straks mag grasland bijvoorbeeld niet meer worden veranderd in bouwland. Een ondernemer wil vrij zijn.

Sceptisch

Dat is ook precies de reden waarom Piet Glas samen met Peter van Arendonk en Edwin Hoekzema, als afdelingsbestuurders van LTO Noord, afdeling Fivelingo, meedoen aan deze serie bijeenkomsten. Van Arendonk: "Wij willen weten wat ze van plan zijn. Zodat we invloed kunnen uitoefenen en onze leden kunnen attenderen op wat er gaande is. Er wordt soms te gemakkelijk van uitgegaan dat boeren meewerken. Maar dit soort initiatieven brengt vaak regels met zich mee die je in de bedrijfsvoering belemmeren. We staan er sceptisch tegenover." Het goede van dit proces vinden ze wel alle drie dat de gemeente nu niet eerst met architectenbureaus praat, maar met belangengroeperingen. Dat is veel beter.

Van Arendonk brengt in herinnering hoe er in 2004 nog werd gedacht over het ontwikkelen van de Fivel. In eerste instantie wilde men de Fivel over een lengte van 75 kilometer terugbrengen in oude staat. "Daar hebben we ons toen niet druk over gemaakt, want dat lukt toch niet. Het plan om nu rondom twee dorpen iets te doen klinkt al een stuk realistischer."

Schatten

De bus stopt een paar keer. 's Morgens bij het kloosterterrein van Wittewierum, tussen de middag voor een lunch op het monumentale borgterrein Rusthoven bij Wirdum.

Recreatieondernemster Betty Lambeck uit Oosterwijtwerd vertelt dat haar gasten graag dit soort 'schatten van het landschap' zelf ontdekken. Zelf kent ze tussen Ten Post en Winneweer nog twee verborgen borgterreinen, waar ze haar gasten wel eens mee heen neemt. In 1360 telde Groningen nog zo'n 200 borgen, daar zijn er nog 16 van over.

Stemming

Aan het eind van de middag, in café Winneweer, wordt de stemming gepeild. De aanwezigen vinden het zeker zinvol om ook de volgende bijeenkomsten te bezoeken. Men vindt dat er nog meer dorpsbelangen vertegenwoordigd zouden moeten zijn. Het is alvast duidelijk dat over waterberging de meningen sterk verdeeld zijn.

De dorpsverenigingen willen vooral een landschap dat natuurlijk aandoet, met fietspaden en wandelpaden. Recreatieondernemster Betty Lambeck: "Ik vind het plan voor de Fivel een heel goed plan. Laat het landschap authentiek blijven. Sober, niet tuttig of kunstmatig. Met een betonnen fietspad verkracht je het landschap. Het laarzenpad langs de Fivel is een goed idee, dat is nog een beetje spannend. Mijn gasten willen iets ouds herkennen en ontdekken. Die willen in het landschap duiken."

Ontwerpatelier: ideeën en kansen verzamelen

24 november 2005. Vandaag werken de deelnemers samen aan plannen voor Winneweer en Wittewierum. Dit gebeurt onder begeleiding van twee landschapsarchitecten van bureau BoschSlabbers, die door de provincie Groningen in de arm zijn genomen.

In het sfeervolle gemeentehuis, midden in het dorpje Ten Boer, staan grote tafels met daarop stafkaarten en lege vellen papier. Door de schuine ramen in het dak van de voormalige grote boerderij valt een zacht novemberlicht op de tafels. De deelnemers lopen om de tekeningen heen en raken met elkaar in gesprek. Langzaam wordt duidelijk wat verschillende aanwezigen belangrijk vinden.

Ideeën en kansen worden letterlijk en figuurlijk op de kaart gezet. Hieruit ontstaan verschillende ontwerprichtingen, waarbij meteen de haalbaarheid aan de orde komt. Hiermee willen de landschapsarchitecten aan de slag. Tijdens de volgende en laatste bijeenkomst zullen de resultaten daarvan worden gepresenteerd en besproken.

Hoe werkt het ontwerpatelier

Gedurende de ochtend analyseren de deelnemers samen wat er aan de hand is. Wat zijn de kenmerken, de kwaliteiten en knelpunten, de kwesties, de opgaven? Voor elke locatie worden de eerste ideeën en suggesties verzameld.

's Middags gaan de deelnemers in twee groepen aan het werk. Elke groep werkt drie kwartier lang ideeën uit voor een locatie. Elke groep laat een onopgelost probleem achter voor de volgende groep.

Het tweede deel van de middag wisselen de deelnemers van locatie. Elke groep gaat gedurende drie kwartier verder met de resultaten van de groep uit de eerste sessie: hoe kan het beter, wat is er gemist? Elke groep probeert het probleem van de eerste groep op te lossen. Aan het eind van de middag is er een gezamenlijke terugkoppeling en discussie.

Schets van de twee locaties: wat is er aan de hand, wat moet er gebeuren

Schets van de locatie Winneweer

Winneweer is een lintdorp dat na 1850 is ontstaan is rondom een steenfabriek en hout- en timmerfabriek Nanninga. De fabrieksgebouwen hebben hun oorspronkelijke functie verloren. Nieuwe bedrijven en functies, zoals een autodemontagebedrijf, een caravanstalling, een rommelmarkt, een loonwerkerbedrijf en een slachterij hebben een plek gevonden in de oude bedrijfsgebouwen.

In 2000 is er een weg gekomen, de N360, die het Damsterdiep overbrugt. Een productiebos schermt het dorp akoestisch af van deze weg. Schaalvergroting in de landbouw heeft geleid tot grotere percelen, oude voetpaden zijn verdwenen.

Jammer

De oude fabrieksterreinen zien er niet geweldig uit. De gebouwen zijn veelal in een slechte staat. Om de gebouwen heen is de grond verhard en in gebruik als parkeerterrein, opslag voor autowrakken en landbouwmachines. Grote bedrijfsloodsen bepalen de sfeer. De fel gele muren en daken van het autodemontagebedrijf detoneren in het verder sobere en eenvoudige dorpsbeeld.

Het productiebos staat als een barrière tussen het Damsterdiep en het open achterland. De gebruikswaarde, belevingswaarde en ecologische waarde van dit productiebos is beperkt.

Rond 1900 liepen er nog allerlei oude stenen voetpaden door het landschap. De meeste daarvan zijn nu verdwenen, waardoor de recreant of bewoner bijna niet meer te voet door het Groninger landschap kan dwalen.

Het Damsterdiep volgt vlakbij het dorp een aantal oude meanders van de Fivel. Ook in de weilanden tussen de Stadsweg en het Damsterdiep zijn nog duidelijke meanders van de Fivel te zien ('serpentes'). Vanuit een gezichtspunt op maaiveldhoogte is daar weinig van te zien, ook omdat de bestaande rietbermen te ijl zijn voor een overtuigend beeld.

Kansen

Op het terrein van de voormalige houtfabriek, het Nanningaterrein, liggen drie oude directeurswoningen, een oude smederij en een ketelhuis (met schoorsteen). Dit is een momentopname uit de 19e eeuw, een monument van industrieel erfgoed. De oude bedrijfsgebouwen zijn bepalend voor de identiteit van het dorp. Een nieuwe passende bestemming (wonen, werken, recreatie) kan het dreigende verval keren.

Winneweer is eigenlijk landschappelijk gezien een knooppunt van cultuurhistorisch waardevolle elementen.

Het Damsterdiep vormde lange tijd de belangrijkste verbinding met de zee. Nabij Winneweer maakt de waterloop grote slingers door het landschap, oostelijk van het dorp is het Damsterdiep groen en monumentaal. De Stadsweg maakte deel uit van een route richting Duitsland en verder. Noordelijk van Winneweer bestaat de Stadsweg uit een grasbaan die slingerend door het landschap de meanders van de Fivel volgt.

Kortom, het Damsterdiep met haar verborgen plekjes en industrieel erfgoed, de Fivel met haar slingerende serpentes, de Stadsweg en het Damsterdiep als twee oude handelsverbindingen: hier liggen volop kansen om het wonen en recreëren 'belevingsvol' en betekenisvol te maken. Het fascinerende serpentinepatroon van de Fivel zou vanuit een hoger gelegen standpunt goed zichtbaar zijn.

Belangrijkste vragen:

- Hoe kunnen we de twee oude fabriekslocaties weer aantrekkelijk maken?
- Hoe kunnen we de recreatieve betekenis van het landschap rondom het Damsterdiep versterken?

Een greep uit de opmerkingen (Winneweer):

"Er moet een voetpad komen voor een rondje Winneweer. Bewoners vinden het belangrijk om een ommetje om het dorp te kunnen maken. De meanders van de Fivel moeten weer zichtbaar worden. Maar laat natuurorganisaties het niet aankopen: die zetten het vol met russen en dan komt er geen weidevogel meer. Het is belangrijk om stil te staan bij de medewerking door boeren.

Over één ding zijn we het eens: er moet iets gebeuren met die terreinen. Hoe het er nu uitziet is een aanfluiting. Vervuild, verrommeld. Zoveel generaties hebben daar gewerkt. Je zou het moeten restaureren tot een fraai industrieel erfgoed. En dan die pijpen laten staan. Maar je bent er zo twintig jaar mee bezig. Laat de academie voor bouwkunst of voor architectuur daar een studie naar doen.

Waarom maken we geen historische scheepshelling? Nee, laten we het historisch eerlijk doen. Een theeschenkerij dan, aan het water. Nee, laat het andere bedrijvigheid zijn. Het dorp is ontstaan vanuit die industrie, rondom die industrie. Stimuleer gewoon andere bedrijvigheid. Bijvoorbeeld een aardewerkfabriek, dat verbindt het nieuwe aan wat er was. Maar het hoeft ook niet altijd historisch verantwoord, denk' s aan wat nieuws. Bijvoorbeeld bij een high tech-

bedrijf heb je geen grootpand nodig, alleen een tafel met tien computers. Je zou ook woon-werkcombinaties kunnen maken. Zoveel van die huizen zijn er niet. Dat past bij de nieuwe economie, veel kleine bedrijfjes.

Maar we moeten geen grootschalige woningbouw hebben: wat haal je overhoop, in deze fijnmazige dorpsstructuur. Eigenlijk is er geen behoefte aan woningen, maar je wilt iets zinnigs met die locatie doen. Bovendien willen we liever meer variatie aan woningen in het eigen dorp realiseren dan een vorm van 'waterwonen' buiten het dorp.

De kroeg die er nu zit moet voor het dorp bewaard blijven. Als we een jachthaventje aanleggen heeft dat ook een aanzuigende werking naar de kroeg. Dan gaat de eigenaar in een borgwoning wonen."

Ideeën voor Winneweer

Voormalige steenfabriek:

De asbestloods op het terrein wordt gesloopt. Door op die plek woningen te bouwen, kan de afbraak van de loods worden gefinancierd. De wekelijkse rommelmarkt moet uitwijken naar een alternatieve locatie.

De bakstenen loods met daarin onder andere een loonbedrijf en een slachterij blijft behouden. Deze bedrijven bieden volop werkgelegenheid, verplaatsen is nu geen optie. Door de aanplant van een boomweide wordt de overgang tussen de kleinere woonhuizen en de grote loods verzacht. Mocht de baksteenloods ooit vrijkomen, dan kan op deze plaats een stoer wooncomplex worden gebouwd dat in zijn vorm verwijst naar de oude steenfabriek. De appartementen hebben dan uitzicht op de meanders van de Fivel.

Voormalige hout- en timmerfabriek Nanninga:

Het autodemontagebedrijf is een goed lopend bedrijf dat voldoet aan alle milieu- en veiligheidseisen. Verplaatsing is dan ook niet aan de orde. Voor en achter het gebouw worden bomen aangeplant.

De oude smederij en het ketelhuis (met schoorsteen) zijn karakteristieke gebouwen die verwijzen naar het industriële verleden van Winneweer. Misschien kunnen ze worden gebruikt als herberg of museum, of als atelier of architectenbureau. Niet voor woonbestemming, want de grond is enigszins verontreinigd. De overige gebouwen kunnen op den duur verdwijnen.

Net als in Onderdendam zou er een bescheiden jachthaven met passantencamping kunnen komen. Dit moet wel klein blijven, en is dan lastig te exploiteren. Het ligt voor de hand om samenwerking te zoeken met het café-restaurant aan de overkant. Dit café in een buitenbocht van het Damsterdiep krijgt een terras aan het water, eventueel met aanlegsteiger. De weg kan ter plekke over tientallen meters worden versmald en voorzien van karakteristieke klinkers. Kansen voor recreatie dus, als ondernemers erin willen investeren.

Damsterdiep:

Langs het Damsterdiep loopt een oud jaagpad, dat wordt beplant met struiken en bomen waardoor het weer herkenbaar wordt.

Mocht blijken dat de landbouw op de langere termijn hier geen toekomst meer heeft, dan is het denkbaar dat de gronden rondom de Fivel worden vernat. Vooral de laaggelegen afgetichelde gronden zullen sterk vernatten, waardoor ze zichtbaarder worden in het landschap en de natuur zich zal ontwikkelen. Met agrarisch natuurbeheer zouden boeren dit kunnen beheren.

Het bestaande dorpsbos wordt omgevormd tot betekenisvolle plek, een landgoed van ruim 15 hectare met lanen en boomweiden. Verspreid over het park komen een uitzichttoren (met zicht op de meanders van de Fivel) en een theekeupel. Er komt een landhuis op de plek waar ooit een boerderij heeft gestaan, dat plaats biedt aan meerdere wooneenheden.

Integrale aanpak

De ontwikkeling van het landgoed, de ontwikkeling van de jachthaven en de herinrichting van het Nanningaterrein moeten integraal worden aangepakt, zodat de plannen elkaar versterken.

Schets van de locatie Wittewierum

In 1213 stichtten monniken het klooster Bloemhof op de plek van het huidige Wittewierum. Door hun hoge kennisniveau en organisatiegraad waren de monniken als een van de weinigen in staat om de bedijking en ontginning van de Fivelboezem ter hand te nemen.

Het klooster is in de 80-jarige oorlog verwoest en van het kloosterterrein zijn alleen nog de wierde en een deel van de gracht aanwezig. Op deze wierde is later een kerkje met pastorie gebouwd. Samen met het omliggende kerkhof vormen zij een verstilde en meditatieve plek met prachtige zichten over het Groninger landschap.

Behalve het klooster bezaten de monniken ook een aantal gebouwen buiten het kloosterterrein. Deze zogenaamde 'voorwerken' bevonden zich op aanzienlijke afstand van Wittewierum en fungeerden als een soort vooruitgeschoven ontginningsposten van waaruit arbeiders het land bewerkten en voedselgewassen teelden.

In het hedendaagse landschap herinneren boerderijen met namen als 't Zandstervoorwerk, 't Westeremdervoorwerk en 't Garsthuizervoorwerk nog aan deze geschiedenis.

Van het dagelijks leven in de Abdij Bloemhof omstreeks 1250 kunnen we ons een beeld vormen dankzij de monniken Emo en Menko die dit hebben beschreven in hun Kronieken.

Jammer

Het kerkje, de pastorie, de wierde en de begraafplaats gaan aan de westzijde grotendeels verborgen achter schuren, huizen en beplanting.

De twee toegangen tot het terrein worden gevormd door verborgen smalle weggetjes. Vooral de westelijke toegang aan de Woltjerweg is weinig representatief en nodigt niet uit tot een bezoek aan het terrein.

Het grootste gedeelte van de oorspronkelijke ringgracht is gedempt. Alleen voor een zeer geïnteresseerd oog zijn de contouren nog te herkennen aan een lichte welving in het terrein. Aan de westkant is de gracht nog wel aanwezig, maar voor het grootste deel verland.

Kortom: de historische betekenis van de plek is niet meer afleesbaar in het landschap. De oorspronkelijke contouren van het kloosterterrein zijn vrijwel verdwenen. Behalve een informatiebord verwijst er niets naar de historische betekenis van de plek.

Kansen

De wierde van Wittewierum vormt één van de bijzondere plekken in het Groninger landschap. De sfeer wordt bepaald door een combinatie van de monumentale beplanting, de verstilde begraafplaats, het weidse uitzicht en de bijzondere geschiedenis.

De abdij was de plek waar Emo en Menko hun beroemde kronieken schreven. Het klooster heeft een grote rol gespeeld bij de ontginning van de Fivelboezem en heeft daarom een grote cultuurhistorische betekenis.

Het klooster heeft een grote rol gespeeld bij de ontginning van het landschap. Rondom Wittewierum refereren diverse benamingen aan het klooster: Kloosterlaan, Kloosterbosch, Kloostermolenpolder.

De hoge bomen op de wierde steken boven de bebouwing uit. De plek is daardoor vanaf grote afstand zichtbaar.

Het kerkgebouw is een mengeling van neogotiek en waterstaatsstijl uit 1863 met een mooi en sober interieur. Het gebouw wordt nu sporadisch gebruikt als trouwlocatie en galerie.

Belangrijkste vraag

Hoe brengen de bijzondere geschiedenis van deze plek weer tot leven?

De deelnemers aan het werk

Een greep uit de opmerkingen (Wittewierum):

"Wittewierum draait om het klooster. Geef met contouren aan waar het klooster heeft gestaan. Laat de provincie bijvoorbeeld grond aankopen en er een heg planten. Emo en Menko waren de stichters van het klooster. Dit is heel belangrijk voor de lokale historie en de beleving van de bevolking. Daar moeten we wat mee. Zoals zij destijds het klooster hebben aangelegd, zo zou het weer moeten zijn.

Moeten we de gracht opnieuw graven? Wat voegt dat toe? Kost veel geld, daar moet eerst onderzoek voor gedaan worden omdat het vlakbij een monument is. Laten we wat er nog is mooi in vorm brengen. Met meerdere tijdslagen, waarbij we de kloosterperiode als uitgangspunt nemen. Geef met beplanting en bestrating aan waar die gracht nog in 1600 heeft gelopen.

Moeten we de kloostermuur en de kelder bloot leggen? Ja, daar kun je spannende verhalen over vertellen. Nee! We moeten niet exhibitionistisch worden. Een glasplaat erover is voldoende. J. Bekoov van de Stichting Oude Groninger kerken pleit ervoor om de resten van het kloostergebouw niet teveel op te poetsen. "Laat iets over aan de verbeelding. Nu is het aan de voorkant niet zo bijzonder, en aan de achterkant is het zo mooi. Laat die verrassing intact."

Het moet wel een *belevingsplek* blijven. De kracht van de plek is de toevalligheid, de geheimzinnigheid van het verborgene. Dat maakt het spannend, doe wat met die mystieke sfeer. Laat bijvoorbeeld eens per jaar de krokussen bloeien op de fundamenteën van het klooster: 'Het wonder van Wittewierum'. Nadeel: dan zijn die contouren maar een zeer beperkte periode zichtbaar.

Een inwoner die hier geboren en getogen is: Laten we rond de pastorietaan de coniferen weg halen en weer een beukenhaag planten, zoals het altijd is geweest. Dan kun je het gevoel hebben: "Zo is het altijd geweest vanaf de middeleeuwen." De ingang van het voormalige klooster bestaat nu uit asfalt, dat zouden klinkers moeten worden.

Wij houden hier in het noorden van weidsheid. Dus je moet niet de hele weg rond het klooster omzomen met bomen, zet er vleders neer (vlierbomen). Dat past bij het landschap. Maar op deze kaarten (historische kaartjes die op tafel liggen, red.) zie je op het vroegere kloosterterrein mooie opgaande bomen staan. Alle wierden in het landschap hebben een mooie toef zwaar hout er bovenop staan.

We moeten het oude Ritsmapad herstellen. Wie gaat daar dan gebruik van maken? Er wordt veel gefietst door bewoners. Maar dan moet het een doorlopend pad worden, dat aansluit op het laarzenpad. Bewoners van Meerstad moeten dit ook als ontspanning zien.

Wie gaat het betalen? Hoe gaan we het organiseren? Het is dienstbaar aan het wonen, dus de overheid moet maar betalen. Het is een typisch overheidsproject. Landschapsbeheer en agrarische natuurverenigingen kunnen goede partners zijn. En ondernemers? Eigenlijk wel. Als je het Jacobspad herstelt is dat een garantie voor meer bezoekers! We moeten weer voetpaden door de weilanden hebben, oude kerkpaden. De boeren zouden daarvoor een vergoeding moeten krijgen."

Ideeën voor Wittewierum

De opgave is:

- markeer de contouren van het kloosterterrein als een soort 'kloostereiland'.
- verbeter de toegankelijkheid van het terrein, bijvoorbeeld met voetpaden.
- organiseer recreatieve en educatieve evenementen op het kloosterterrein, bijvoorbeeld manifestaties met het thema Emo en Menko
- versterk de relatie tussen het kloosterterrein en het omliggende landschap. Maak de Fivel beter zichtbaar en herkenbaar.

Resultaten ontwerpatelier 19 januari 2006

Op basis van de resultaten van de vorige workshop zijn de plannen voor beide locaties verder uitgewerkt. Voor de verschillende aspecten (bijvoorbeeld de herkenbaarheid van de Fivel, de entrees van het kloosterterrein, de herstructurering van het Nanningaterrein en het dorpsbos van Winneweer) zijn ontwerpvoorstellen gemaakt. Deze ontwerpen vormen als het ware de bouwstenen waaruit later het definitieve ontwerp wordt samengesteld. Voor elk ontwerp zijn meerdere bouwstenen ontwikkeld, variërend van zeer bescheiden tot een grotere ingreep.

Tijdens deze workshop zijn de bouwstenen getoetst: zijn ze wenselijk, kansrijk?

Daarna zijn de bouwstenen samengevoegd tot een integraal plan voor de korte termijn en de langere termijn. Hierin zijn doel, maatregelen, trekkers, financieringsmogelijkheden en betrokken partijen benoemd evenals een globale kostenraming voor de uitvoering.

Het plan is in oktober 2006 verschenen in een kleurrijke brochure: 'Winneweer Wittewierum - 2 uitwerkingen van het landschapsplan Fivel.

Alle deelnemers aan de excursie en de twee ontwerp ateliers hebben deze brochure persoonlijk thuisgestuurd gekregen.

Nynke Bout